

certain class and social group. The analysis of the verbalization of the concept of ARROGANCE enables us to establish the peculiar sociocultural features of it in the British world and outline the prospects for its further study.

Keywords: concept, world view, concept of ARROGANCE, mentality, sociocultural aspect, linguocultural community.

УДК 811.111'255+821.111(410.1)-312.9.Толкін03=161.2

Сергій Засєкін, Ірина Іскра

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ МОВИ ЕЛЬФІВ У ПЕРЕКЛАДАХ ТРИЛОГІЇ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА “ВОЛОДАР ПЕРСНІВ”

У статті окреслено провідні способи та методи відтворення ельфійської мови у творі Дж. Р. Р. Толкіна “Володар перснів”. Проаналізовано лінгвостилістичні особливості й історію створення ельфійських мов, встановлено етноментальні та етнокультурні нюанси їх перекладу. Метою дослідження є виокремлення ключових стратегій відтворення артлангів українською мовою. Проаналізовано зразки висловлювань ельфійською мовою у трьох українськомовних перекладах. Проведено порівняльний аналіз передачі безеквівалентної лексики українською мовою в різних перекладах трилогії Дж. Р. Р. Толкіна, виконаних перекладачами О. М. Мокровольським, А. В. Неміровою та К. В. Оніщук. Виокремлено ключові стратегії та способи передачі ельфійської мови у цільових версіях. У результаті дослідження виявлено такі типові способи відтворення артлангів: транскодування, морфограматичні модифікації та транскодування з елементами транслокації. Стратегія одомашнення виявилася домінантною в українськомовних перекладах трилогії.

Ключові слова: артланг, конланг, стратегія, переклад, безеквівалентна лексика.

Постановка проблеми та її значення. Поява нових мов створює для лінгвістів нові завдання, зокрема їх аналіз у сфері функціонування артлангів, їхні стилістичні, граматичні, лексичні особливості, а також методи та стратегії їх відтворення в українських перекладах. Одними з найвідоміших артлангів є мови, сконструйовані англійським лінгвістом, філологом та письменником Дж. Р. Р. Толкіном. Створені ним ельфійські мови – один із різновидів артлангів, і це новий матеріал для мовознавців. Наявність проблеми відтворення артлангів потребує ретельного вивчення та виокремлення основних стратегій, методів та підходів до відтворення артлангів. Ідеться про мови, сконструйовані авторами художніх творів, мови, які існують та функціонують лише у вигаданому світі чи навіть всесвіті, у межах одного твору або збірки творів, пов'язаних між собою.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Тема відтворення безеквівалентної лексики – досить актуальна сьогодні, тому не дивно, що здійснюється багато досліджень, присвячених методам та способам відтворення артлангів. Важливий внесок у розвиток цієї проблеми зробили лінгвісти І. М. Ребрій, Л. О. Кушнір, С. Н. Попова та ін. І. М. Ребрій окреслила провідні стратегії відтворення артлангів у перекладах художньої літератури. Учена виокремлює стратегії одомашнення та очуження, основні характеристики апріорних і апостеріорних артлангів та стратегії їх перекладу залежно від походження та способу творення [2; 3; 4].

Л. О. Кушнір дослідила основні способи відтворення артлангів, виокремивши такі найголовніші: транскодування, транскодування з елементами транслокації, морфограматична модифікації та транскодування з коментарем. Науковець зазначає, що всі ці методи спрямовані, передусім, на відтворення фонічної експресивності ельфійської мови [1].

Мета статті полягає в установленні провідних лінгвальних особливостей ельфійських мов у трилогії “Володар перснів”, а також способів їхнього відтворення в україномовних перекладах.

Виклад основного матеріалу та обґрунтуванням отриманих результатів дослідження. Тема артлангів у художній літературі є досить актуальною сьогодні, тому не дивно, що з'явилося багато мовознавчих праць, присвячених артлангам та конлангам. Важливий внесок у розвиток внесли сам автор – Дж. Р. Р. Толкін, лінгвісти й перекладознавці І. М. Ребрій, М. Ю. Сидорова, О. Н. Шувалова, Л. О. Кушнір, О. В. Фадеева та ін. Так, І. М. Ребрій окреслює поняття артланг як штучно створену мову, яка “використовується в літературних та кінематографічних

творах як частина образу вигаданої культури”. Перекладознавець також зазначає, що “вигадана авторська мова цікавить нас як прояв лінгвоконструювання, як продукт одного з видів мовно-креативної діяльності, через яку людина може реалізувати свої творчі здібності та розширити розуміння й себе, й навколишнього світу” [2].

Дж. Р. Р. Толкін приділив значну увагу не лише безпосередньо створенню та конструюванню артлангів. Учений також докладно описав причини, процес та головні тенденції створення та відтворення артлангів у художній літературі. Автор створив власний термін для позначення процесу конструювання мов, особливо це стосується мов, створених з художньою метою. Терміном *glossopoeia* (англ. *Glossopoeia*), винайденим Дж. Р. Р. Толкіном, послуговуються і сьогодні. Сам термін утворено від *gloss* – «мова» + *-poeia* «створення» [7].

Поява нових мов створює для лінгвістів нові завдання, а саме: їх аналіз у сфері функціонування конлангів, їхні стилістичні, граматичні, лексичні особливості, а також методи їх перекладу українською мовою. Конланги є також новим та багатим матеріалом для мовознавців. Одними з найвідоміших артлангів є мови, сконструйовані англійським лінгвістом, філологом та письменником Дж. Р. Р. Толкіном. Письменник приділив багато уваги створенню та конструюванню мов, проте найдетальніше розробив ельфійську мову.

Ельфійська мовна сім'я представляє групу мов, що мають спільне походження, зокрема протомову. Дж. Р. Р. Толкіну вдалося створити й повністю розробити граматику та лексику як мінімум п'ятнадцяти ельфійських мов та їхніх діалектів: протоельфійська, загальна ельдаринська, квенья, голдогрин, телерин, синдарин, ількорин, нандорин, аварин і т. д. [8]. Для транслітерації текстів, написаних на квеньї та синдарині, часто використовують латинський алфавіт. Для прикладу, “*Sin macil Elessarwa*”, перекладається “Це меч Елессара (Арагорна)”.

У трилогії “Володар пернів” наведено приклади двох ельфійських мов – квенья та синдарин. Квенья – найвідоміша мова ельфійської мовної сім'ї. Слово квенья (*Quenya*) утворено від *Quendi*, що означає ельфи. *Quenya* як ельфійська також асоціюється з коренем *quet* – говорити. Ельфійські мудреці вважали, що *Quendi* означає “ті, що говорять вголос”, або власне “мова, мовлення”. Створення цієї мови Толкін розпочав у 1915 році. Фінська мова стала основою для створення квенья. Окрім цього, письменник частково запозичив фонетику та орфографію з латинської та грецької мов. Назва мови може також походити від близької фінській мові квенів [9]. Ще однією вигаданою ельфійською мовою у творах Дж. Р. Р. Толкіна є синдарин, або мова “сірих ельфів”, що в трилогії представляє одну з ельфійських мов – мову народу “синдар”. Саме мова синдарин є тією ельфійською, що використовується у трилогії “Володар пернів” [5].

У статті “Стратегічний аспект перекладу артлангів” І. М. Ребрій висунула кілька гіпотез щодо стратегій відтворення артлангів у перекладі. Учена виокремлює стратегію одомашнення та очуження, зазначаючи, що: “глобальною стратегією перекладачів сконструювати нову штучну мову..., яка б за своїми евфонічними параметрами сприймалась цілком природно типовими представниками іншомовної читацької аудиторії” [3].

Щодо провідних методів та способів відтворення артлангів, то Л. О. Кушнір вважає, що основним навантаженням ельфійських мов у трилогії є саме евфонія, тобто фонічна експресивність. Така їх особливість передбачає використання формальних стратегій відтворення в перекладі разом із поясненням та додатковими коментарями. З огляду на це, Л. О. Кушнір виокремлює такі способи відтворення цих артлангів: транскодування, транскодування з елементами транслокації, морфограматична модифікація та транскодування з коментарем [1].

Проаналізуємо наведені вище стратегії та методи в українськомовних перекладах трилогії “Володар пернів” О. М. Мокровольського, А. В. Немірової та К. В. Оніщук. Наведемо приклад ельфійської мови з першої частини трилогії “Володар пернів: Братство перня”:

[1] “*Elen síla lúmenn omentielvo, a star shines on the hour of our meeting,*” he added in the high-elven speech.

У цьому прикладі наведено речення на високій ельфійській мові, сказане головним героєм Фродо. Тут головний герой відтворює думку ельфійською, після чого наводить еквівалент речення загальною мовою трилогії (англійською).

Наведемо варіанти відтворення артлангу в українських перекладах:

[1a] ...– *Elen sila lumenn omentielmo*, зоря осяяла годину нашої зустрічі, – додав мовою Високих Ельфів. (О. М. Мокровольський)

[1б] – *Елен сейла люмен оментіельво* (щаслива зірка зійшла у час нашої зустрічі)! – додав він ельфійською мовою. (А. В. Немірова)

[1в] – *Елен сіла луменн' оментіельво*, годину нашої зустрічі осяяла зоря, – додав він високоєльфійською мовою. (К. В. Оніщук)

Проаналізуємо стратегії, обрані перекладачами під час відтворення артлангу українською мовою. О. М. Мокровольський [1a] обрав у цьому випадку метод калькування, обравши стратегію очуження. Перекладач не уникнув відтворення артлангу в цьому висловленні, проте залишив текст першоджерела практично без змін, залучивши морфограматичну модифікацію, використавши виключно літери латиниці при передачі тексту. Незважаючи на те, що в першоджерелі Фродо промовляє спочатку ельфійською, а потім англійською, перекладачка А. В. Немірова подає переклад англійського еквівалента в дужках, що, на наш погляд, спотворює сприйняття цього висловлення читачем. Використання дужок створює враження, що текст у дужках – це тлумачення письменника або перекладача, і що слова в дужках не були насправді сказані Фродо. Може здатися, що тут було залучено метод транскодування з коментарем, проте ознайомившись з першоджерелом, стає зрозуміло, що перекладачка використала дужки без вагомих на те причин.

А. В. Немірова [1б] та К. В. Оніщук [1в] у цьому випадку вдалися до одомашнення, проте обрали різні підходи. А. В. Немірова застосувала транскодування (*Elen – Елен*) в поєднанні з морфограматичною модифікацією (...*síla lúmenn omentielvo*... – ...*сейла люмен оментіельво*...). Перекладачка пом'якшила букву *-l* при відтворенні українською мовою, користуючись загальним правилом евфонії ельфійської мови. На противагу їй, К. В. Оніщук обрала спосіб транскодування з елементами транслокації (*lúmenn – луменн'*) та транскрибування, здійснене нею відповідно до коментарів письменника стосовно письма та правопису у трилогії “Володар пернів”. На відміну від А. В. Немірової, ця перекладачка не вдавалася до застосування правил звучання ельфійської мови навмання, пом'якшуючи букву *-l* у всіх випадках [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений аналіз засвідчив, що в перекладацькій практиці мають місце обидві стратегії перекладу: очуження та одомашнення. Звертаємо увагу на те, що стратегія одомашнення під час перекладу трилогії є домінантною, передбачаючи залучення перекладачами таких методів відтворення артлангів: транскодування, морфограматична модифікація та транскодування з елементами транслокації. Ми припускаємо, що метод транскодування з коментарем не було залучено, через наявність докладних коментарів письменника, що дає змогу перекладачам робити посилення на додатки або ж уникнути коментарів взагалі. У перспективі маємо на меті дослідити відтворення ельфійських мов у всіх наявних перекладах трилогії “Володар пернів”.

Джерела та література

1. Кушнір Л. О. Стратегії відтворення “мовної поліфонії” творів Дж. Р. Р. Толкіна в українських перекладах / Л. О. Кушнір. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – С. 18–26.
2. Ребрій І. М. Стратегії перекладацького відтворення артлангів / І. М. Ребрій // Зіставні студії та перекладознавство. – 2014. – С. 55–62.
3. Ребрій І. М. Стратегічний аспект перекладу артлангів / І. М. Ребрій // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : “Філологічні науки” (мовознавство) : зб. наук. пр. – 2016. – Т. 2, № 5. – С. 83–86.
4. Ребрій І. М. Мовні та етноментальні особливості перекладацького відтворення артлангів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.16 / І. М. Ребрій. – Херсон, 2017. – 20 с.
5. Auden W. The quest hero / W. Auden // Tolkien and the Critics. Essays on J. R. R. Tolkien's the Lord of the Rings. – London : Univ. of Notre Dame Press, 1968. – P. 40–61.

6. Tolkien J. R. R. *The Lord of the Rings* / J. R. R. Tolkien. – London : Harper Collins 1995.
7. Languages constructed [Electronic resource] / by J. R. R. Tolkien. – Retrieved from : https://en.wikipedia.org/wiki/Languages_constructed_by_J._R._R._Tolkien
8. *The Chronicle of Arda* [Electronic resource]. – Retrieved from : <http://www.glyphweb.com/arda/chronicle.html>
9. *The Letters of J. R. R. Tolkien. A Selection* / Humphrey Carpenter, Christopher Tolkien, (Eds). – Boston : Houghton Mifflin Company, 2000. – 502 p.

References

1. Kushnir, L. 2016. “Stratehii vidtvorennia “movnoi polifonii” tvoriv J. R. R. Tolkiena v ukraiinskykh perekladah.” *Naukovyi Visnyk of Kherson State University*, 18–26.
2. Rebrii, I. 2014. “Stratehii perekladatskoho vidtvorennia artlangiv.” *Zistavni Studii ta Perekladoznavstvo*, 55–62.
3. Rebrii I. 2016. “Stratehichniy aspekt perekladu artlangiv.” *Naukovyi Visnyk of Ivan Franko Drohobych State University*. Vol. 2, No. 5. 83–86.
4. Rebrii, I. 2017. “Movni ta etnomentalni osoblyvosti perekladatskoho vidtvorennia artlangiv”. Summary of Ph. D. dissertation. Kherson.
5. Auden, W. 1968. “The quest hero” In *Tolkien and the Critics. Essays on J.R.R. Tolkien’s the Lord of the Rings*, 40–61. L.: Univ. of Notre Dame Press.
6. Tolkien, J. R. R. 2002. *The Lord of the Rings*. London: HarperCollins.
7. *Languages constructed* by J. R. R. Tolkien. https://en.wikipedia.org/wiki/Languages_constructed_by_J._R._R._Tolkien.
8. *The Chronicle of Arda*. <http://www.glyphweb.com/arda/chronicle.html>
9. *The Letters of J. R. R. Tolkien. A Selection*. 2000. Boston : Houghton Mifflin Company.

Засекин Сергей, Искра Ирина. Способы воспроизведения языка эльфов в переводах трилогии Дж. Р. Р. Толкина “Властелин колец”. В статье обозначены основные способы и методы воспроизведения эльфийского языка в произведении Дж. Р. Р. Толкина “Властелин колец”. Рассмотрены лингвостилистические особенности и история создания эльфийских языков, установлено этноментальные и этнокультурные аспекты их перевода. Целью исследования является выделение ключевых стратегий воспроизведения артлангов в украинском языке. Проанализированы примеры высказываний на эльфийской речи в трех украиноязычных переводах. Проведен сравнительный анализ передачи безэквивалентной лексики на украинский язык в разных переводах трилогии Дж. Р. Р. Толкина “Властелин колец”, выполненных переводчиками О. М. Мокровольским, А. В. Немировой и К. В. Онищук. Выделены ключевые стратегии и способы передачи эльфийской речи в целевых версиях. В ходе исследования были выявлены следующие типичные способы воспроизведения артлангов: транскодирование, морфограмматические модификации и транскодирование с элементами транслокации. Стратегия доместики является доминирующей в украиноязычных переводах трилогии.

Ключевые слова: артланг, конланг, стратегия, перевод, безэквивалентная лексика.

Zasiekin Serhii, Iskra Iryna. Methods of Reproducing Language of Elves in *The Lord of the Rings* Trilogy by J. R. R. Tolkien. The article outlines the main translation methods of the J. R. R. Tolkien’s language of elves. We have studied linguistic and stylistic features of elves’ language. The history of artlang’s creation was also investigated. The aim of this research was to define key strategies of reproducing artistic language in Ukrainian. The examples of artistic languages in three Ukrainian-language translations have been analyzed. A comparative analysis of translating nonequivalent lexical units into Ukrainian was carried out on the basis of three translation versions of the trilogy *The Lord of the Rings* trilogy by O. Mokrovolskyi, A. Nemirova and K. Onischuk. The key strategies for the translation of the elven language were singled out. Among three main methods of artlang’s translation are transcoding, morphogrammatical modifications and transcoding with elements of translocation. The strategy of domestication is dominating in the Ukrainian versions of the trilogy.

Key words: artlang, conlang, strategy, translation, nonequivalent lexical units.

УДК 811.111’276.6:327

Наталія Каццишин

ЕМОТИВНІСТЬ ЯК НЕВІД’ЄМНА ДИСКУРСИВНА КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена дослідженню дискурсивної категорії емотивності в сучасному англомовному дипломатичному дискурсі. Уточнено поняття категорії емотивності та визначено її місце в категоріальній сітці дискур-